

Sähkösavukkeiden saatavuus ja valvonta uuden tupakkalain aikana

EVA OLLILA & RISTO FONSELIUS & PEKKA SALMINEN

Johdanto

Suomi kirjasi vuonna 2010 ensimmäisenä maana maailmassa lakiin tavoitteen ihmisille myrkyllisiä aineita sisältävien ja riippuvuutta aiheuttavien tupakkatuotteiden käytön loppumisesta (L 698/2010). Perinteisen tupakoinnin vähentyessä suuret tupakkayhtiöt ovat panostaneet uudenaisten tupakka- ja nikotiinituotteiden, kuten nuuskan ja sähkösavukkeiden, kehittämiseen ja myyntiin (Patja 2017; Peeters & Gilmore 2015). Uuteen, vuoden 2016 tupakkalakiin (L 549/2016) lisättiin tavoitteeksi tupakkatuotteiden käytön loppumisen lisäksi myös tavoite muiden myrkyllisiä aineita sisältävien ja riippuvuutta aiheuttavien nikotiinituotteiden käytön loppumisesta. Lain perusteluissa tavoiteaikataulua kiristettiin aiemmasta vuodesta 2040 vuoteen 2030. Vuoden 2014 Euroopan unionin tupakkatuotedirektiiviin (D 2014/40/EU) sekä vuoden 2016 Suomen tupakkalakiin sisällytettiin tupakkatuotteiden lisäksi sähkösavukkeita koskevia säädöksiä.

Sähkösavuke on sähköllä toimiva poltettavan savukkeiden käyttötapa imitoiva laite, jossa tupakanpurut on korvattu nesteellä, joka muuttuu kuumennettaessa sisään hengitettäväksi höyryksi. Nesteen voi olla nikotiinipitoisia tai nikotiinitomia, ja niitä on maailmalla saatavana niin maustamattomina kuin lukuisilla eri makuvaihtoehdoilla maustettuina (Allen & al. 2016; Ruokolainen & al. 2015). Moderneja sähkösavukkeita on kehitelty tupakkateollisuuden piirissä jo erityisesti 1990-luvulta lähtien, mutta vasta vuonna 2003 Kiinassa kehitetty sähkösavuketta pidetään usein

maailmalla yleistyneen modernin sähkösavukkeiden lähtölaukauksena (Dutra & al. 2016). Yhdysvalloissa ja Euroopassa sähkösavuke tuotiin markkinoille ensimmäisen kerran vuoden 2007 tienoilla (Pauly & al. 2007; Pepper & Brewer 2014). Suomeen sähkösavukkeet saapuivat vuosien 2011 ja 2012 aikana (Ruokolainen & al. 2016).

Sähkösavukkeet ovat uusi tuoteryhmä, ja nykytiedon valossa näyttää siltä, että verrattuna perinteiseen tupakointiin sähkösavukkeet ovat vähemmän haitallinen vaihtoehto. Sähkösavukkeet eivät kuitenkaan ole haitattomia. Terveystieteisiin haittoihin kuuluvat nikotiiniin systeemivaikutukset, maku- ja hajuaineiden vaikutukset erityisesti hengitysteihin ja keuhkoihin sekä nesteiden sisältämien pienhiukkasten vaikutukset keuhkoihin. On myös keskusteltu nesteen höyrystymiseksi lisättävien aineiden mahdollisista haitoista. Huolta tuovat myös sähkösavukkeiden mahdolliset muut pitkäaikaisvaikutukset, joista laitteiden ja nesteiden uutuuden ja moninaisuuden vuoksi on toistaiseksi kovin vähän tutkittua tietoa. (Drope & al. 2017; Stratton & al. 2018; WHO 2014.)

Uusien nikotiinituotteiden kokeilu ja käyttö ovat yleistyneet niin maailmalla kuin Suomessa (Special Eurobarometer, 2017). 2000-luvulla etenkin nuuskan, mutta viime vuosina myös sähkösavukkeiden suosio on yleistynyt suomalaisten keskuudessa. Sähkösavukkeiden säännöllinen käyttö on väestötasolla kuitenkin melko vähäistä: vuonna 2014 sähkösavukkeita käytti säännöllisesti vain kaksi prosenttia aikuisväestöstä ja 12 prosenttia ilmoitti kokeilleensa sähkösavukkeita (Ruokolainen & al. 2017a).

Sähkösavukkeiden käyttö on usein seurausta halusta lopettaa tupakointi ja minimoida perinteisen tupakoinnin tiedostettuja haittoja (Adki-

Artikkeli on julkaistu alun perin e-julkaisuna 15.5.2018.

son & al. 2013; Special Eurobarometer, 2017). Mutta tutkimustulokset sähkösavukkeiden käytöstä tupakoinnin lopettamisessa ovat ristiriitaisia (Kalkhoran & Glantz 2016; Hartmann-Boyce & al. 2016; Ruokolainen & al. 2015). Sähkötupakan käyttö perinteisestä tupakasta vieroittautumiseen saattaa myös johtaa riippuvuuden siirtymiseen tupakasta sähkötupakkaan (Filippidis & al. 2017). Sähkösavukkeiden käyttö yhdistyy usein myös muiden tupakkatuotteiden käyttöön (Soneji & al. 2017; Ruokolainen & al. 2016), jolloin vaarana on sekä riippuvuuden että mahdollisesti jopa haittojen lisääntyminen (Drope & al. 2017).

Sähkösavukkeiden käyttö painottuu nuorempiin ikäryhmiin sekä tupakkatuotteita käyttäviin (Drope & al. 2017; Kinnunen & al. 2017). Vuonna 2017 toteutetussa nuorten terveystapatutkimuksessa peräti 26 prosenttia kyselyyn vastanneista 12–18-vuotiaista kertoi kokeilleensa sähkösavukkeita, mutta vain harva vastanneista kertoi käyttävänsä sähkösavukkeita päivittäin. Yleisintä sähkösavukkeiden käyttö oli 18-vuotiailla pojilla, joista hieman alle kaksi prosenttia kertoi käyttävänsä sähkösavukkeita päivittäin, mutta 18-vuotiaista tytöistä ei kukaan. Vuodesta 2015 vuoteen 2017 sähkösavukkeita säännöllisesti käyttävien nuorten osuudet pysyivät suunnilleen samoina tai vähentyivät kaikissa ryhmissä, poikkeuksena 14-vuotiaiden poikien käytön selkeä kasvu. (Kinnunen & al. 2017.) Nuorilla kaikkien nikotiinituotteiden, kuten tupakan, nuuskan ja sähkötupakan, kokeiluihin liittyvät yleensä samat taustatekijät (Ruokolainen & al. 2017b).

Sähkösavukkeita markkinoidaan internetissä (Chu & al. 2016) ja markkinointia kohdennetaan nuorille (Cantrell & al. 2015). Nuorten mielikuvat nuuskasta ja sähkösavukkeista ovatkin tupakkaa positiivisempia (Piispa 2017). Tupakoimattomia suomalaisnuoria sähkösavukkeiden käytön aloittaminen näyttäisi kiinnostavan huomattavasti enemmän kuin esimerkiksi tupakoinnin tai nuuskaamisen (Puupponen & al. 2017).

Sähkösavukkeiden markkinoita koskevat kansanterveyshuolet ovat siis liittyneet siihen, että 1) sähkösavukkeiden käyttäjäkuntaan liittyisivätkin sellaiset ihmiset, jotka eivät ole aiemmin käyttäneet nikotiinituotteita, erityisesti nuoret, ja 2) että sähkösavukkeiden käyttö johtaa tupakkatuotteiden käyttöön ja 3) että sähkösavukkeiden käyttö muodostuisi rinnakkaiseksi muiden tupakka- ja nikotiinituotteiden kanssa eikä niinkään korvaisi aiemmin käytössä ollutta tupakkatuotetta, kaikista

nikotiinituotteista vieroittautumisesta puhumattakaan, ja 4) että sähkösavukkeiden terveyshaitat osoittautuvat nyt merkittävimmiksi kuin nyt on tiedossa (Peeters & Gilmore 2015; Kalkhoran & Glantz 2016; Drope & al. 2017; Stratton & al. 2018; Soneji & al. 2017).

Tämän analyysin tavoitteena on tapaustutkimuksen metodeja käyttäen selvittää, kuinka vuonna 2016 voimaan astunut uusi tupakkalaki on vaikuttanut sähkösavukkeiden saatavuuteen ja millä osin se on sähkösavukkeiden suhteen onnistunut tai epäonnistunut nikotiinittoman Suomen tavoitteiden edistämiseksi sekä erityisesti nuorten suojelussa nikotiinituotteilta ja niiden aiheuttamilta terveysvaaroilta.

Lainsäädäntö

Ennen uutta tupakkalakia sähkösavukelaitteita ja nikotiinittomia nesteitä sai Suomessa myydä ilman ikärajaa ja niitä sai myös pitää esillä sekä markkinoida. Sähkösavukkeita olikin saatavilla ja esillä muun muassa päivittäistavarakaupoissa ja esimerkiksi elokuvaketjun makeistarjontaan saattoi sisältyä makuja sisältäviä savukkeenomaisia, sähköisiksi vesipiipukuiksi (e-shisha) kutsuttuja tuotteita. Sähkösavukkeissa käytettävien nikotiinia sisältävien nesteiden myynti Suomessa oli kiellettyä. Nikotiininesteitä sai ostaa EU-alueella sijaitsevista verkkokaupoista postitse Suomeen.

Euroopan unionin uudistettu tupakkatuotedirektiivi astui voimaan huhtikuussa 2014. Jäsenmaiden tuli panna se täytäntöön kansallisessa lainsäädännössä kahden vuoden sisällä. Tupakkatuotedirektiivi sisälsi säädöksiä muun muassa sähkösavukkeiden laadusta, nesteampullien koosta ja enimmäisvahvuudesta sekä niistä annettavista tiedoista. Elokuussa 2016 voimaanastuneen Suomen kansallisen tupakkalain myötä nikotiinia sisältävien sähkösavukeneesteiden myyminen tuli luvanvaraisesti lailliseksi ja sähkösavukkeisiin, nikotiininesteisiin ja höyrystettäväksi tarkoitettuihin nikotiinittomiin nesteisiin sovelletaan pääosin samoja rajoituksia ja valvontaa kuin tupakkatuotteisiin. Sähkösavukelaitteita tai sähkösavukeneesteitä ei saa enää myydä alle 18-vuotiaille, eikä niitä saa käyttää siellä, missä tupakointikin on kiellettyä.

Sähkösavuketuotteiden mainonta ja esilläpito kiellettiin kansallisessa lainsäädännössä. Tupakkatuotteiden ja sähkösavukkeiden myyntiin erikois-

tuneissa liikkeissä tuotteet saavat olla esillä, mutta ulkoa ei saa nähdä myymälöihin sisälle, vaan ikkunoiden tulee olla peitetyt. Aiemmin sallittu nikotiininesteiden rajat ylittävä etämyynti EU-alueelta Suomeen kiellettiin (L 549/2016 58 §). Vaikka EU:n tupakkatuotedirektiivi ei kieltänyt makuja ja tuoksujia sähkösavukeneesteissä, Suomen kansallisessa lainsäädännössä maultaan tai tuoksultaan tunnusomaisten nikotiininesteiden sekä nikotiinittomien nesteiden myynti (eli muu kuin tupakkamaku) kiellettiin 1.1.2017 alkaen (L 549/2016 11 §).

Nikotiinipitoiset ja nikotiinittomat sähkösavukeneesteet otettiin vuoden 2017 alusta tupakkaverotuksen piiriin tupakkalain uudistuksen myötä. Laki määrittelee sähkösavukeneesteille veron, joka on 0,30 €/ml (L 838/2017). Vähittäismyyntiä valvovat kunnat, ja ne perivät vähittäis- ja tukkumyyntiin liittyvät vuosittaiset valvontamaksut. Valvontamaksu peritään erikseen nikotiininesteistä ja tupakkatuotteista. Myyntipistekohtainen kunnan määrittämä myyntilupa on lain mukaan 150–500 euroa.

Aineisto ja metodit

Tämä analyysi on tehty tapaustutkimuksena, jossa kohteena olevasta ilmiöstä pyritään luomaan mahdollisimman kattava kokonaiskuva. Tämä tapahtuu keräämällä tutkittavasta kohteesta aineistoa useasta eri lähteestä. Monipuolisen aineiston avulla ilmiötä voidaan valottaa eri kulmista. Tapaustutkimuksessa aineisto käsittää usein esimerkiksi asiakirjoja, haastatteluita, havainnointia ja sanomalehtiaineistoja. Monipuolisella aineistolla pyritään saavuttamaan aineiston moninäkökulmaisuus. (Yin 2014, 104.)

Media- ja keskustelupalsta-analyysi

Saadaksemme kokonais kuvan sähkösavukkeista käydystä julkisesta keskustelusta ja sen yhteiskunnallisista ulottuvuuksista sekä keskustelun osapuolista ja heidän tavoitteistaan etsimme hakukoneilla tammikuun 2014 ja joulukuun 2017 välillä mediassa olleet uutiset, joissa mainittiin joko sana sähkösavuke tai sähkötupakka. Media-aineiston avulla täsmensimme myös tutkimussuunnitelmaa.

Sähkösavukkeiden käyttäjien käyttökokeuksien, sähkösavukkeiden hankintatapojen sekä hankintakokemusten selvittämiseksi keräsimme keskustelupalsta-aineistoa sähkösavukkeiden

käyttäjien ja aiheesta kiinnostuneiden omalta e-savuke.com-sivuston keskustelupalstalta sekä pienemmiltä keskustelupalstoilta. Aineistoon koottiin viestit, jotka oli jätetty selvityksen kannalta olennaisiin keskustelulankoihin 30.11.2017 mennessä. Yhteensä keskustelupalsta-aineisto käsitti 962 yksittäistä viestiä. Aineisto antoi myös viitteitä siitä, millä paikkakunnilla sähkösavukkeita myydään ja käytetään aktiivisesti.

Myyntilupatilastot ja tiedustelut myönnettyjen myyntilupien määrästä

Pyysimme tietoja julkista tupakkatuotteiden ja nikotiininesteiden vähittäismyyntilupien ja tukkumyynti-ilmoitusten rekisteriä ylläpitävältä Sosiaalija- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviralta sähkösavukkeiden vähittäismyyntiluvan saaneiden elinkeinonharjoittajien määrästä.

Tiedustelimme paikkakuntaakohtaisten vähittäismyyntilupien määriä yhteensä seitsemän kaupungin viranomaisilta. Kaupungit määrittivät sen mukaan, miten ne nousivat esiin media- ja keskustelupalsta-aineistoissa.

Asiantuntijahaastattelut

Haastattelimme kolmea asiantuntijaa, yhtä Tullista, yhtä Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta sekä yhtä Valvirasta. Haastattelut olivat teemahaastatteluita, jotka liittyivät valvonnan ja lain kannalta merkittävimpiin haasteisiin viranomaistoiminnassa, kuten laittomaan myyntiin, myynnin ja tuotteiden ominaisuuksien valvontaan sekä yhteiskunta- ja terveystieteisiin haasteisiin. Lisäksi Helsingin kaupungin ympäristökeskuksen edustajan sekä Valviran edustajan kanssa keskusteltiin maku- nestekesymsyöksestä.

Kauppiashaastattelut

Selvitystä varten pyydettiin haastattelua yhdeksältä sähkösavukeliikkeen kauppialta sekä neljältä päivittäistavarakaupparijujen läheisesti asian tuntevalta edustajalta. Haastatteluvastauksia saatiin viideltä erikoisliikkeen edustajalta ja kolmelta päivittäistavarakaupparijun edustajalta. Haastattelut tehtiin puhelin- tai sähköpostihaastatteluina. Haastattelu oli vapaamuotoinen, mutta se noudatteli ennalta suunniteltua runkoa, jossa teemoina olivat yrittäjien kokemukset ja näkemykset sähkösavukkeiden roolista markkinoilla, uuden tupakkalain vaikutukset, makuaineiden merkitys sähkötupakoinnissa ja muutokset käyttäjäkunnassa sekä tulevaisuuden näkymät.

Havainnointi myyntipaikoilla

Syksyllä 2017 havainnointiin kuudessa sähkösavukkeisiin erikoistuneessa kaupassa Helsingissä ja Lahdessa kaupankäynnin vilkkautta, sähkösavuketuotevalikoimaa, tuotteiden esillepanoa sekä sitä, miten rajoituksista ja tuotteista informoidaan ja onko makutiivisteitä myynnissä. Maaliskuussa 2018 tehtiin Helsingissä uusintakäynti kolmeen liikkeeseen. Tarkoituksena oli todentaa Valviran helmikuussa 2018 antaman makutiivisteitä koskevan ohjeen mahdollisesti aikaansaamia muutoksia. Sähkösavukkeiden ja nikotiininesteiden saatavuutta päivittäistavara-kaupoissa pyrimme havainnoimaan Helsingissä syksyllä 2017. Päivittäistavara-kauppojen osalta kävi kuitenkin ilmi, ettei tuotteita ollut myyntiluvista huolimatta todellisuudessa myynnissä yhdessäkään Helsingin liikkeessä havainnointiajankohdalla. Lopulta havainnoimme tuotteiden esilläpitoa ja myyntiä yhdessä päivittäistavara-kauppoissa pääkaupunkiseudulla.

Uuden tupakkalain vaikutukset sähkösavukkeiden myyntiin, saatavuuteen ja käyttöön

Myyntipaikat

Suomeen oli myönnetty 5.12.2017 mennessä 143 nikotiininesteiden vähittäismyyntilupaa. 113 lupaa oli sellaisella elinkeinonharjoittajalla, jolla oli vain nikotiininesteiden myyntilupa. (Taulukot 1 ja 2.) Luku on varsin alhainen verrattuna vastaavalla tavalla myönnettäviin tupakkatuotteiden vähittäismyyntilupiin (8 430 kappaletta). Molemmat myyntiluvat oli 30 elinkeinonharjoittajalla.

Kauppa on siis keskittymässä sähkösavuketuotteisiin erikoistuneisiin liikkeisiin, joiden määrä oli vuoden 2017 aikana hienoisessa kasvussa. Kauppiashaastatteluisamme ilmeni, että useat erikoisliikkeiden kauppiat olivat ennen tupakkalain muutosta pitäneet sähkösavukkeita ja oheistuotteita myyvää verkkokauppaa. Vuoden 2018 verkkouutisten perusteella useat alan toimijat ovat avanneet uusia myymälöitä eri puolilla Suomea. Vuoden 2017 myyntilupien vähäisestä määrästä ei siis vielä näin pian myynnin mahdollistaneen lainmuutoksen jälkeen voi tehdä pidemmälle vietyjä johtopäätöksiä.

Havainnointimme ajankohtana päiväsaikaan Helsingin sähkösavukeliikkeissä asiakasmäärät vaihtelivat yksittäisistä asiakkaista asiakasvirtaan

Taulukko 1. Nikotiininesteiden ja tupakkatuotteiden vähittäismyyntiluvat Suomessa 12/2017

Myyntiluvan tyyppi	N	%
Nikotiininesteet	113	1,3
Tupakkatuotteet	8 400	98,3
Molemmat	30	0,4
Yhteensä	8 543	100

Taulukko 2. Nikotiininesteiden vähittäismyyntilupien jakautuminen kaupungeittain Suomessa 12/2017

Kaupunki	N
Helsinki	21
Vantaa	3
Espoo	4
Jyväskylän seutu	2
Tampereen seutu	11
Oulu	5
Turku	6

riippuen liikkeen sijainnista: kulkureittien varrella sijaitsevat liikkeet olivat suosituimpia. Pääosin asiakkaat olivat tietoisia tarjonnasta, alan sanastosta ja ostotilanteet olivat lyhyitä. Havainnointimme aikana näimme vain satunnaisia asiastaan epävarmoja ostajia eli kokemattomia käyttäjiä tai aloittelijoita.

Päivittäistavara-kaupoissa sähkösavukkeita ei juuri ollut myynnissä. Kauppaketjujen edustajat arvioivat, etteivät ketjut ole ottamassa sähkösavukkeita keskitetysti valikoimiinsa. Haastateluisa ilmeni, että monet myyntiluvan hankkineista päivittäistavara-kaupoista olivat jättäneet ottamatta tuotteita valikoimiinsa tai olivat ottaneet tuotteet pois myynnistä ennen havainnointimme ajankohtaa.

Loppuvuodesta 2017 näytti siis siltä, että sähkösavukkeiden saatavuus tulee jäämään selvästi perinteisiä savukkeita pienemmäksi. Päivittäistavara-kauppojen edustajat pitivät myyntipisteiden maksullisuutta merkittävänä tekijänä nikotiininesteiden myyntipäätöstä ja sen kannattavuutta arvioidessaan.

Ikävalvonta

Ennen uutta tupakkalain sähkösavukelaitteita ja nikotiinittomia nesteitä sai myydä myös alaikäisille ja nikotiininesteitä sai tilata verkkokaupoista.

Keskustelupalsta-aineiston mukaan nikotiininesiteitä myyneiden verkkokauppojen ikäraja-valvonta oli puutteellista tai jopa olematonta.

Havaintomme liikkeissä syksyllä 2017 viittasivat siihen, että sähkösavukkeiden myynnin ikävalvonta oli uuden tupakkalain tultua voimaan samanlaista kuin tupakkatuotteidenkin. Myymälöissä myynnin ikärajoja koskeva informaatio oli näkyvästi esillä ja myyjät tietoisia myyntiä koskevasta lainsäädännöstä. Keskustelupalsta-aineisto tuki sitä, että ikävalvonta ainakin nikotiininesiteiden osalta toimisi. Emme tässä selvityksessä testanneet ikäraja-valvontaa ostokokein.

Tuotevalikoima – tunnusomaiset maut ja tuoksut

Ennen vuoden 2016 tupakkalain maustettuja ja maustamattomia nikotiininesiteitä oli laillista tilata ulkomaisista verkkokaupoista. Sähkösavukkeiden käyttäjät sekoittivat makutiivisteistä ja maustamattomista nikotiininesiteistä itse maustettuja nikotiininesiteitä kotiololoissa yleisesti.

Havaintojemme mukaan sähkösavukkeiden erikoisliikkeissä oli kaikissa tapauksissa esillä vähintään valikoima sähkösavukelaitteita ja maustamattomia nikotiininesiteitä. Nikotiininesiteiden laimentamisesta neuvottiin kysyttäessä.

Makutiivisteitä myytiin maustamattomien nikotiininesiteiden rinnalla, vaikka valmiiksi maustettuja nikotiininesiteitä ei ollutkaan saatavilla. Makutiivisteiden esilläpito sekä valikoimien koko ja alkuperämaa vaihtelivat laajalti. Neljäsä kuudesta myymälästä makutiivisteet olivat havainnointimme aikana esillä liikkeissä, kahdessa muussa liikkeessä makutiivisteistä oli tarjolla lista tai tuotteita piti erikseen kysyä. Kaikissa liikkeissä makutiivisteitä oli saatavilla. Makutiivisteitä ei liikkeissä erityisesti mainostettu tai markkinoitu oston yhteydessä.

Havaittuamme sähkösavuke-erikoisliikkeiden myyvän makutiivisteitä, otimme Valviraan yhteyttä joulukuussa 2017, jolloin ilmeni, että asia oli Valvirassa tiedossa ja siihen puututtaisiin. Makutiivisteiden myyminen sähkösavukemyynnin yhteydessä on Valviran mukaan tulkittava kiellettyjen nikotiinittomien sähkösavukenesiteiden myymiseksi. Helsingissä valvonnasta vastaava Ympäristökeskus oli aiemmin tulkinnut, että elintarvikemakujen myyminen tupakka- ja nikotiinituotteita myyvässä erikoisliikkeessä oli hyväksyttävää. Pääkaupungin tulkinnalla on laajaa merkitystä. Se heijastuu muuhun Suomeen, koska liikkeet kuuluvat usein valtakunnallisiin myyntiket-

juihin. Valviran helmikuussa 2018 antaman ohjeen mukaan ”mikäli tupakkalain tarkoitetun tuotteiden erikoisliikkeissä myydään makunesteitä, ne ovat pääsääntöisesti höyrystettäväksi tarkoitettuja nikotiinittomia nesteitä” (Valvira 3/2018). Helsingin kaupungin ympäristökeskus on lähettänyt ohjeen eteenpäin pääkaupunkiseudun liikkeille. Ympäristökeskuksesta kerrottiin, että lisäksi sähkösavukeliikkeitä on pyydetty tekemään selvitys myymistään makutiivisteistä kaupungin elintarvikevalvontaan.

Teimme maaliskuussa 2018 lisähavainnointia kolmessa Helsingin sähkösavukeliikkeessä selvittääksemme, olivatko Valviran ja Helsingin kaupungin ohjeet makutiivisteiden osalta muuttaneet liikkeiden toimintakäytäntöjä. Totesimme käytännöt entisenlaisiksi.

Esilläpito ja mainostaminen

Sähkösavukkeita koskee tupakkatuotteiden tavoin esilläpitokielto, poikkeuksena erikoisliikkeet. Ennen lainmuutosta sähkösavukelaitteita ja esimerkiksi nuorille suunnattuja mausteisia sähkövesipiippuja (e-shisha, ks. esim. Mazrak & al. 2015), joissa savu kulkeutuu veden läpi höyrystyen, oli näkyvillä päivittäistavara-kaupoissa ja kioskien makeishyllyillä. Keskustelupalsta-aineiston perusteella etenkin kokemattomille sähkökupakoitsijoille sopivien nikotiinittomien sähkösavukkeiden aloituspakkauksia oli aseteltu joissain päivittäistavara-kaupoista näkyvästi esille. Nyt sähkösavukkeita, vastikkeita tai jäljitelmiä ei havaintomme mukaan ollut enää näkyvillä. Päivittäistavara-kauppiain kertoivat, että heidän näkökulmastaan esilläpito- ja markkinointikielto vähensivät sähkösavukkeiden myyntipotentiaalia: kauppias ei voinut informoida, että oli ottanut sähkösavukkeet valikoimiinsa, vaan asiakkaan tuli oma-aloitteisesti kysyä tuotteita.

Erikoisliikkeissä tuotteet saavat olla näkyvillä. Valviran (Valvira 3/2018) mukaan, jos samoissa toimipisteissä myydään tupakkalain mukaisten nikotiinituotteiden lisäksi myös elintarvikelainalaisia makuaineita, voi tämä vaikuttaa siihen, ettei liikettä enää pidetä tupakkalain tarkoittamana erikoisliikkeenä, jolloin tuotteiden, vastikkeiden ja jäljitelmien esilläpitokielto pätee eli tuotteet on laitettava piiloon.

Havaintojemme mukaan Suomeen rekisteröidyt sähkösavukekauppiat eivät myyneet tai mainostaneet verkkosivuillaan nikotiininesiteitä, sähkösavuke- tuotteita tai maustamiseen käytettäviä makutiiv-

visteitä. Havaitimme kuitenkin sellaisia ulkomaisia verkkokauppoja, joissa markkinoitiin suomeksi makunesteitä, mutta ei nikotiininesteitä. Nämä verkkosivut kuuluivat ulkomaisille yrityksille, joilla oli sähkösavukeliiketoimintaa myös Suomessa. Verkkosivuilla makutiivisteiden korostetaan sopivan monenlaisen käyttöön, sähkösavukekäyttöä suoraan mainitsematta. Ulkomaisten liikkeiden verkkosivuilta on myös mahdollista tilata aromitiivisteitä Suomeen tai Suomen liikkeistä noudettavaksi. Sosiaalisen median mainontaa ei tarkasteltu tässä tutkimuksessa.

Laiton maahantuonti

Tullin rooli sähkösavukemarkkinoiden valvonnassa muuttui merkittävästi, kun sähkösavukkeiden ja nikotiininesteiden etämyynnin kieltö astui voimaan heinäkuussa 2017. Nikotiininesteiden laitton maahantuonti ei Tullin mukaan ole merkittävä ongelma, ja Tulli uskoo kykenevänsä takavarikoimaan lähetykset tehokkaasti. Tullin näkemystä tukee myös keskustelupalsta-aineisto, josta ilmeni että, tilaaminen on joitakin varaosia lukuun ottamatta varsin riskialtista – joskin viiteitä myös onnistuneista tilauksista löytyi. Matkustajatuonti tai salakuljetus eivät nousseet aineistossa esiin, eikä niitä tämän selvityksen puitteissa erikseen pyritty havainnoimaan.

Johtopäätökset

Ennen vuoden 2016 tupakkalakia sähkösavukkeet olivat paljolti sääntelyn ja valvonnan ulkopuolella.

Sähkösavukkeiden käyttö ei näyttäisi yleistyneen Suomessa uuden tupakkalain myötä vuoden 2017 aikana, vaikka nikotiininesteet tulivat kotimaiseen myyntiin: vuoden 2017 nuorten terveystapatutkimuksessa näkyi merkkejä siitä, että lasten ja nuorten sähkösavukkeiden kokeilujen ja säännöllisemmän käytön kasvu saattaisi olla taittumassa (Kinnunen & al. 2017). Sähkötupakkamarkkinat olivat kuitenkin vasta syntymässä vuoden 2017 aikana, ja on syytä huomioda, että uusien sähkösavukeliikkeiden perustaminen näyttäisi jatkuvan vuoden 2018 aikana.

Selvityksemme perusteella vaikuttaa siltä, että tupakkalain uudistuksista toimivat erityisesti ikärajavaltonta sekä esilläpito-, markkinointi- ja etä-

myyntirajoitukset, jotka vähentävät alaikäisten ostomahdollisuuksia. Sähkösavukkeiden käyttö on kallistunut arvonlisäveron ja tupakkaveron myötä, mikä myös osaltaan vähentää käyttöä erityisesti nuorena käyttäjäkunnassa.

Suomessa sähkösavukeneesteiden tunnusomaiset tuoksut ja maut kiellettiin pääasiassa kahdesta syystä: 1) jottei niillä houkuteltais käyttäjiksi lapsia ja nuoria sekä 2) koska oli alustavaa tietoa siitä, että elintarvikkeiksi ja siten ruoansulatuskanavan kautta turvallisiksi todettujen tuotteiden käyttö kuumennettuna ja höyrystettynä keuhkojen kautta saattaa muodostaa erityisen terveystarvian (HE 15/2016 vp). Lasten ja nuorten makumieltymysten mukaisten nikotiininesteiden myymisen voidaan katsoa alentavan kynnystä kokeilla nikotiinia sisältäviä sähkösavukkeita ja täten kasvattavan riskiä tulla riippuvaiseksi nikotiinista (Krishnan-Sarin & al. 2017; Harrell & al. 2017). Epäily siitä, että tuoksu- ja makuaineet saattavat olla terveydelle monin tavoin haitallisia, on saanut lisävahvistusta (Muthumalage & al. 2018; Leigh & al. 2017).

Havainnoinnissamme ilmeni, että sähkösavukeliikkeissä myydään – lain tulkinnan vastaisesti – elintarvikekäyttöön hyväksytyjä makunesteitä sähkösavukeneesteisiin sekoitettavaksi. Ilmeisesti näin toimitaan Suomessa yleisemminkin (ks. Lapin kansa 2017). Kun nikotiininesteet ja makutiivisteet myydään erikseen, pyritään kiertämään tupakkalain kieltoa myydä erityisiä tuoksujia ja makuja sisältäviä sähkösavukeneesteitä. Tilannetta mutkistaa se, että makutiivisteiden käyttö on moninaista ja niitä voi ostaa verkkokauppojen lisäksi muun muassa päivittäistavara-kauppojen elintarvikeosastoilta. Valviran helmikuussa 2018 antama ohje tarkensi laintulkintaa tältä osin, mutta jää vielä nähtäväksi, miten tämä vaikuttaa sähkösavukeliikkeiden valikoimaan ja toimintaan.

Nykytilanteessa makuaineet hyväksytään käyttöön suun kautta nautittavina elintarvikkeina, mutta niitä käytetään sähkösavukkeissa, jolloin niitä kuumennetaan ja imetään höyrynä keuhkoihin ilman, että niiden turvallisuutta tässä käytössä olisi välttämättä lainkaan tutkittu. Loppujen lopuksi tärkeintä olisi paitsi suojata lapset ja nuoret sähkösavukkeilta, myös turvata sähkösavukkeiden käyttäjien terveyttä pyrkimällä varmistamaan sähkösavukkeissa höyrystettävien aineiden mahdollisimman pieni haitallisuus.

Keskustelu

Tupakkointi on merkittävin yksittäinen sairautta aiheuttava elintapa, ja sen torjumiseksi on tehty niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin vuosikymmeniä systemaattista työtä. Työ on tuottanut myös tulosta.

Tupakkateollisuus on reagoinut tilanteeseen tuomalla markkinoille uusia tupakka- ja nikotiinituotteita erilaisten markkinoimiensa haittojen vähentämisstrategioiden puitteissa. Uusien tuotteiden rooli tupakkapolitiikassa, mukaan lukien uusien tuotteiden haitat ja niiden markkinointi sekä säätely, on jakanut kansanterveysyhteisöä ja eri maiden politiikan tekijöitä ja tuottanut siksi varsin erilaisia strategioita (Peeters & Gilmore 2015). Toiset painottavat uusien tuotteiden potentiaalisesti pienempiä haittoja. Toiset taas ovat painottaneet kaikkien tupakka- ja nikotiinituotteiden käytön haitallisuutta, puutteellista tietoa uusista tuotteista sekä erityisesti sitä, että uusia tuotteita käyttäisivät myös ne, jotka eivät muutoin käyttäisi mitään tupakka- tai nikotiinituotteita.

Uusien tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttöä väitetään markkinoinnissa usein vaarattomaksi – tai ainakin perinteiseen tupakkointiin verrattuna vaarattommaksi (Kim 2017). Niiden markkinointia suunnataan aktiivisesti erityisesti nuorille (Pierce & al. 2017), siis käyttäjäkunnalle, joka ei vielä käytä mitään tupakka- tai nikotiinituotetta. Tavoitteesta saada nuoret osaksi käyttäjäkuntaa oli kyse myös silloin, kun karkkikaupoissa myytiin lapsille ulkonäöltään tupakkaa muistuttavia nikotiinittomia sähkösavukkeita, joista imettävään höyryyn oli lisätty karkeista tuttuja makuaineita, sekä silloin, kun nuuskan tai sähkösavukenesteiden tuotevalikoimaan lisättiin erityisesti nuorille suunnattuja makuaineita.

Suomen tupakkapolitiikan linja on nikotiiniton Suomi. Tämän mukaisesti pyritään vähentämään kaikkien tupakkatuotteiden sekä myrkyllisiä aineita sisältävien ja riippuvuutta aiheuttavien nikotiinituotteiden käyttöä. Uusi tupakkalaki ei näyttäisi lisänneen sähkösavukkeiden käyttöä, mutta tutkimusten mukaan käyttö ja kokeilut ovat painottuneet nuorehkoihin käyttäjiin (Ruokolainen & al. 2017a). Sen sijaan vuonna 2017 julkaistussa analyysissämme (Salminen & al. 2017) todettiin, ettei uudella tupakkalailla onnistuttu toivotulla tavalla torjumaan nuuskan lisääntyvää ja nuoriin painotuvaa käyttöä.

Tupakkayhtiöiden aktiivinen tuotekehittäminen ja sen myötä markkinoille tulevat uudet tuotteet, kuten uudet nuuskat, sähkösavukkeet ja kuumennettavat tupakkatuotteet, ovat osoittautuneet isoksi liiketoiminnaksi (Euromonitor 2017). Uusia tuotteita on odotettavissa myös jatkossa, sillä tupakkayhtiöt panostavat niiden kehittelyyn ja markkinointiin. Markkinointikärkenä on haittojen vähentäminen, mutta samalla myös perinteisten savukkeiden markkinointia jatketaan aktiivisesti (Yle 27.10.2016). Uusien tuotteiden haitoista on sähkösavukkeita vähemmän tietoa (esim. kuumennettavat tuotteet). Historian saatossa monet haittoja vähentäväksi markkinoidut tuoteuudistukset, kuten kevytsavukkeet tai savukkeiden filterit, eivät ole niitä vähentäneet. Kun tieto on laahannut markkinoiden perässä, on ennen tiedon karttumista tuotteita ehditty markkinoida ja käyttää jopa vuosikymmeniä. Uusien tuotteiden ilmestyminen markkinoille tekee lasten ja nuorten suojelemisen tupakka- ja nikotiinituotteilta haasteelliseksi, sillä lainsäädäntö ja tuotteiden vaikutuksia tarkasteleva tutkimus laahaavat tuotelanseerausten jäljessä.

KIRJALLISUUS

- Adkison, Sarah E & O'Connor, Richard J & Bansal-Travers, Maansi & Hyland, Andrew & Borland, Ron & Yong, Hua-Hie & Cummings, K. Michael & McNeill, Ann & Thrasher, James F & Hammond, David & Fong, Geoffrey T: Electronic Nicotine Delivery Systems: International Tobacco Control Four-Country Survey. *American Journal of Preventive Medicine* 44 (2013): 3, 207–215.
- Allen, JG & Flanigan, SS & LeBlanc, M & Vallarino, J & MacNaughton, P & Stewart, JH & Christiani, DC: Flavouring Chemicals in E-Cigarettes: Diacetyl, 2,3-Pentanedione, and Acetoin in a Sample of 51 products, including Fruit-, Candy- Coctail-Flavoured E-Cigarettes. *Environmental Health Perspectives* 124 (2016): 6: 733–739
- Cantrell, Jennifer & Emelle, Brittany & Ganz, Ollie & Hair, Elizabeth C & Vallone, Donna: Rapid increase in e-cigarette advertising spending as Altria's MarkTen enters the marketplace. *Tobacco Control* 25 (2015): 1, e16–e18.
- Chu, Kar-Hai & Allen, Jon-Patrick & Cruz, Tess B & Unger, Jennifer B: Vaping on Instragram: cloud chasing, hand checks and product placement. *Tobacco Control* 2016:0:1–4 doi 10.1136/tobaccocontrol-2016-053052
- Drope, Jeffrey & Cahn, Zachary & Kennedy, Rosemary & Liber, Alex C & Stoklosa, Michal & Henson, Rosemarie & Douglas, Clifford E & Drope, Jacqui: Key Issues Surrounding the Health Impacts of Electronic Nicotine Delivery Systems (ENDS) and Other Sourcher of Nicotine. CA: A Cancer Journal for Clinicians 67 (2017): 6, 449–471.
- Dutra, Lauren M & Grana, Rachel & Glantz, Stanton A: Philip Morris research on precursors to the modern e-cigarette since 1990. *Tobacco Control*, 2016. <http://dx.doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2016-053406> (luettu 15.3.2018)
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/40/EU.
- Euromonitor: Latest Research: What the 2017 Edition Tobacco Data is Telling Us 26.7.2017. <https://blog.euromonitor.com/2017/06/latest-research-tobacco-2017-edition-data.html> (luettu 9.12.2017)
- Filippidis, Filippos T & Laverty, Anthony A & Gerasili, Vasiliki & Vardavas, Constatine I: Two-year trends and predictors of e-cigarette use in 27 European Union member states. *Tobacco Control* 26 (2017):1, 98–104.
- Harrell, MB & Weaver, SR & Loukas, A & Creamer, M & Marti, CN & Jackson, CD & Heath, JW & Nayak, P & Perry, CL & Pechaek, TF & Eriksen, MP: Flavored e-cigarette use: Characterizing youth, young adult, and adult users. *Preventive Medicine Reports* 5 (2017), 33–40.
- Hartmann-Boyce, Jamie & McRobbie, Hayden & Bullen, Chris & Begh, Rachna & Stead, Lindsay F & Hajek, Peter: Electronic cigarettes for smoking cessation. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 9. London: John Wiley & Sons Ltd, 2016.
- HE 125/2016 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tupakkalain 120 §:n muuttamisesta.
- HE 110/2017 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tupakkaverosta annetun lain muuttamisesta.
- Ikhoran, Sara & Glantz, Stanton A: E-cigarettes and smoking cessation in real-world and clinical settings: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Respiratory Medicine* 4 (2016): 2, 116–128.
- Kim, Minji: Philip Morris International introduces new heat-not-burn product, IQOS, in South Korea. *Tobacco Control*, 2017. <http://dx.doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2017-053965> (luettu 15.3.2018)
- Kinnunen, Jaana M & Pere, Lasse & Raisamo, Susanna & Katainen, Anu & Ollila, Hanna & Rimpelä, Arja: Nuorten terveystapatutkimus 2017: Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö sekä rahapelaaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:28. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2017.
- Krishnan-Sarin, Suchitra & Green, Barry G & Kong, Grace & Cavallo Dana A & Jatlow, Peter & Georghiou, Ralitzia & Buta, Eugenia & O'Malley, Stephanie S: Studying the interactive effects of menthol and nicotine among youth: An examination using e-cigarettes. *Drug and Alcohol Dependence* 180 (2017): 193–199.
- L 838/2017: Laki tupakkaverosta annetun lain muuttamisesta.
- L 549/2016: Tupakkalaki.
- L 698/2010: Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta.
- L 29.12.1994/1470: Laki tupakkaverosta.
- Lapin Kansa: Sähkötupakan myyjien mukaan itsensä voi höyrytellä irti tupakasta – Syöpäyhdistyksen ylilääkäri on toista mieltä, erikoisliike avattiin Rovaniemelle 8.12.2017. <https://www.lapinkansa.fi/lapi/sahkotupakan-myyjien-mukaan-itsensa-voi-hoyrytella-irti-tupakasta-syopayhdistyksen-ylilaakari-on-toista-mielta-erikoisliike-avattiin-rovaniemelle-200589116/> (luettu 15.3.2018)
- Leigh, Noel & Lawton, Ralph & Hershberger, Pamela & Goniewicz Maciel: Flavourings significantly affect inhalation toxicity of aerosol generated from electronic nicotine delivery systems (ENDS). *Tobacco Control* 25 (2016), 1181–1187.
- Maziak, Wasim & Ziyad, Ben Taleb & Bahelah, Raed & Islam, Farahnaz & Jaber, Rana & Auf, Rehab & Salloum, Ramzi G: The global epidemic of water-pipe smoking. *Tobacco Control* 24 (2015), i3–i12.
- Muthumalage, Thivanka & Prinz, Melanie & Ansah, Kwadwo & Gerloff, Janice & Sundar Isaac & Rahman, Irfan: Inflammatory and oxidative responses induced by exposure to commonly used e-cigarette flavoring chemicals and flavored e-liquids without nicotine. *Frontiers in Physiology* 11 January 2018 doi: 10.3389/fphys.2017.01130
- Patja, Kristiina: Tupakkateollisuudet vanhat keinot uudessa käytössä. *Lääkärelehti* 45 (2017), 2586–2587.
- Pauly, John & Li, Qiang & Barry, Matthew B: Tobacco-free electronic cigarettes and cigars deliver nicotine and generate concern. *Tobacco Control* 16 (2007): 5, 357–360.
- Peeters, Silvy & Gilmore, Anna B: Understanding the

- emergence of the tobacco industry's use of the term tobacco harm reduction in order to inform public health policy. *Tobacco Control* 24 (2015): 2, 182–189.
- Pepper, Jessica K & Brewer, Noel T: Electronic nicotine delivery system (electronic cigarette) awareness, use, reactions and beliefs: a systematic. *Tobacco Control* 23 (2014): 5, 375–384.
- Pierce, John P & Sargent, James D & White, Martha M & Borek, Nicolette & Portnoy, David B & Green, Victoria R & Kaufman, Annette R & Stanton, Cassandra A & Bansal-Travers, Maansi & Strong, David R & Pearson, Jennifer L & Coleman, Blair N & Leas, Eric & Noble, Madison L & Trinidad, Dennis R & Moran, Meghan B & Carusi, Charles & Hyland, Andrew & Messer, Karen: Receptivity to Tobacco Advertising and Susceptibility to Tobacco Products. *Pediatrics* 139 (2017): 6, 1–10.
- Piispa, Mikko: Sammuuko savuke, nouseeko nuuska. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Suomen Syöpäyhdistys ry, 2017.
- Puupponen, Maija & Ruokolainen, Otto & Ollila, Hanna & Seppänen, Johanna: Savukkeiden, nuuskan ja sähkösavukkeiden aloittamisalttius, käyttö ja hankinta sekä suhtautuminen rektivaroituksiin nuorilla keväällä 2016. Tutkimuksesta tiiviisti 1. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2017.
- Ruokolainen, Otto & Ollila, Hanna & Karjalainen, Karoliina: Determinants of electronic cigarette use among Finnish adults: Results from a population-based survey. *Nordic Studies of Alcohol and Drugs* 34 (2017a): 6, 471–480.
- Ruokolainen, Otto & Raitasalo, Kirsimarja: Tupakkatuotteiden ja sähkösavukkeiden kokeilun aloitusikä ja taustatekijät peruskoulun yhdeksäsluokkaisilla. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017b): 3, 322–331.
- Ruokolainen, Otto & Ollila, Hanna & Sandström, Patrick & Heloma, Antero: Kiistanalainen sähkösavuke – käytön yleisyys, muutokset ja taustatekijät. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016): 1, 17–30.
- Ruokolainen, Otto & Ollila, Hanna & Sandström, Patrick & Heloma, Antero: Sähkösavukkeiden terveyteen liittyvät vaikutukset ja teho tupakoinnin lopettamisessa. Tutkimuksesta tiiviisti 19. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2015.
- Salminen, Pekka & Fonselius, Risto & Ollila, Eeva: Uusi tupakkalaki tuli – miten kävi nuuskan maahan-tuonnin? *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017): 1, 66–75.
- Soneji, Samir & Barrington-Trimis, Jessica L & Wills, Thomas A & Leventhal, Adam M & Unger, Jennifer B & Gibson, Laura A & Yang, JaeWon & Primack, Brian A & Andrews, Judy A & Miech, Richard A & Spindle, Tory R & Dick, Danielle M & Eissenberg, Thomas & Hornik, Robert C & Dang, Rui & Sargent, James D: Association Between Initial Use of e-Cigarettes and Subsequent Cigarette Smoking Among Adolescents and Young Adults A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Pediatrics* 171 (2017): 8, 788–797.
- Special Eurobarometer 458 - Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes. Special Eurobarometer 458, 5/2017. <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/79003> (luettu 15.3.2018)
- Stratton, Kathleen & Kwan, Leslie Y & Eaton, David L (toim.): Public Health Consequences of e-cigarettes. a consensus study report of the National Academies of sciences, engineering, medicine. Pre-publication copy. Washington DC: National Academies Press, 2018. <http://nap.edu/24952> (luettu 15.3.2018)
- Valiokunnan mietintö StVM 14/2016 vp HE 125/2016 vp
- Valiokunnan mietintö StVM 7/2016 vp HE 15/2016 vp, HE 58/2016 vp
- Valvira: Tupakkalain soveltaminen nesteisiin, joissa on tunnusomainen tuoksu tai maku, 3/2018. http://www.valvira.fi/documents/14444/238478/Tupakkalaki_ja_makunesteet.pdf/4300879a-ae81-afc0-e134-1c0f4d664390 (luettu 23.3.2018)
- WHO: Electronic nicotine delivery systems. Report by WHO. FCTC/COP/6/10 rev. 1, 2014. http://apps.who.int/gb/fctc/PDF/cop6/FCTC_COP6_10Rev1-en.pdf (luettu 15.3.2018)
- Yin, Robert K: Case Study Research. Design & Methods – 5. edition. Thousand Oaks, CA: Sage, 2014.
- Yle: Outoja vastauksia – Tupakkajätti Philip Morris haluaa suomalaisten lopettavan polttamisen? 27.10.2016. <https://yle.fi/uutiset/3-9255756> (luettu 26.3.2018).

TIIVISTELMÄ

*Eeva Ollila & Risto Fonselius & Pekka Salminen:
Sähkösavukkeiden saatavuus ja valvonta uuden
tupakkalain aikana*

Sähkösavukkeet edustavat uudenlaista nikotiinin annostelutapaa. Niiden myyntiä säädellään Euroopan unionissa (EU) vuonna 2014 hyväksytyssä tupakkatuotdirektiivissä sekä kansallisesti vuonna 2016 hyväksytyssä tupakkalaissa. Aiemmin nikotiininesteiden myynti oli Suomessa kiellettyä, mutta laitteiden ja nikotiinitomien nesteiden myyntiä ei säädelty. Nikotiininesteitä sai ostaa ulkomaisista verkkokaupoista.

Uuden tupakkalain myötä nikotiininesteiden myynnistä tuli luvanvaraista ja sähkösavukkeisiin ulotettiin perinteisiä tupakkatuotteita vastaava valvonta ja rajoitteet ikärajoineen ja mainos- sekä esilläpitokieltoineen. Etämyynti kiellettiin.

Suomen tupakkalaki pyrkii nikotiinittomaan Suomeen vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteena on suojella erityisesti lapsia ja nuoria tupakka- ja nikotiinituotteiden käytöltä. Koska maku- ja tuoksuvalikoiman tiedetään kiinnostavan erityisesti nuoria, kansallisesti kiellettiin muiden kuin tupakanmakuisten sähkösavukeneiteiden myynti.

Tämän analyysin tavoitteena oli selvittää, kuinka uusi tupakkalaki on vaikuttanut sähkösavukkeiden saatavuuteen ja onko se sähkösavukkeiden suhteen onnistunut nikotiinittoman Suomen tavoitteiden edistämässä sekä erityisesti nuorten suojelussa nikotiinituotteilta. Aineistoina käytettiin media- ja keskustelupalsta-analyysyjä, myyntilupalastoja, kauppia- ja asiantuntijahaastatteluja sekä havainnointia myyntipaikoilla.

Vuoden 2017 aikana Suomeen avattiin sähkösavukkeiden erikoisliikkeitä ja sähkösavukkeita myydään myös joissakin tupakkatuoteliikkeissä, mutta pääkaupunkiseudun päivittäistavara kaupat eivät juurikaan olleet ottaneet sähkösavukkeita valikoimiinsa. Nikotiininesteiden myyntilupia oli vuoden 2017 loppuun mennessä myönnetty 143 liikkeelle, mikä on alle kaksi prosenttia tupakkatuotteiden myyntilupien määrästä. Ennen tupakkalain päivittäistavara kauppoissa olleita nikotiinittomia sähkösavukkeita ei enää näkynyt. Erikoisliikkeissä myynnin ikärajoista oli selkeät merkinnät. Vaikkei ikärajojen pitävyyttä testattu ostokokein, voi niiden olettaa toimivan paremmin kuin ennen tupakkalain vallinneen etämyynnin osalta.

Havaintojemme mukaan sähkösavukkeiden erikoisliikkeissä oli sähkösavukeneiteiden ja laitteiden lisäksi myynnissä yleisesti nikotiininesteiden maustamiseen tarkoitettujen makutiivisteitä. Valvira selkiytti tupakkalain tulkintaa helmikuussa 2018 todeten, ettei makutiivisteiden myynti sähkösavukkeita myyvissä erikoisliikkeissä ole tupakkalain mukaista. Nykykäytännössä makutiivisteitä on yleisesti saatavana, mutta niiden turvallisuutta keuhkoihin höyrystettynä ei testata tai valvota. Tämä on huolestuttavaa, sillä tutkimusten mukaan niiden epäillään voivan aiheuttaa merkittäviäkin terveysvaaroja.

Lainsäädännön ja viranomaisvalvonnan on hankalaa pysyä ajantasaisena uudet tupakka- ja nikotiinituotteiden osalta. Myös tutkimustieto tulee jälkijunassa. Uusi tupakkalaki näyttäisi kuitenkin suojaavan lapsia ja nuoria entistä paremmin sähkösavukkeilta, mutta makutiivisteiden osalta viranomaisten tulee miettiä uusia ratkaisuja.